

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ СУДЕБНЫХ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ

М. А. Богославская

В статье проведен анализ востребованности судебных лингвистических исследований, новых видов экспертиз; исследуются проблемные вопросы и особенности развития теории судебных лингвистических экспертиз, методики лингвистического мониторинга.

Ключевые слова: судебная лингвистика, судебная лингвистическая экспертиза, виды экспертиз, теория судебных лингвистических экспертиз, методика лингвистического мониторинга.

TOPICAL ISSUES OF THE THEORY OF FORENSIC LINGUISTIC EXPERTISE

M. Bohoslavka

The article analyzes the demand for forensic linguistic research, new types of expertise; it is also researched the problem issues and peculiarities of the development of the theory of forensic linguistic examinations, methods of linguistic monitoring.

Key words: forensic linguistics, forensic linguistic expertise, types of expertise, the theory of forensic linguistic expertise, the method of linguistic monitoring.

УДК 343.98

А. М. Лисенко
кандидат юридичних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПІДРОБЛЕНІ ПІДПИСИ, ЯК ОБ'ЄКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглядаються питання криміналістичного дослідження підписів, виконаних з наслідуванням оригіналу, а також підписів, виконаних печаткою факсиміле та технічними приладами «Autopen».

Ключові слова: *несправжні підписи, факсиміле, технічне виконання підписів факсиміле.*

У судовому почеркознавстві криміналістичне дослідження підписів від імені певних осіб відноситься до категорії складних експертиз особливо, якщо це несправжні підписи, виконані з наслідуванням оригіналу та попереднім тренуванням виконавця їх виконувати. Такі підписи були об'єктами наукових досліджень Ароцкера Л. Е.,

Клименко Н. І., Ліповського В. В., Орлової В. Ф., Лисенка А. М. та інших науковців, водночас питання щодо встановлення дійсного виконавця несправжніх підписів залишаються актуальними і на цей час. Це зумовлено в першу чергу:

- малим обсягом графічного матеріалу в досліджуваних об'єктах, в яких ознаки рухової навички виконавця не відображаються в обсязі, достатньому для його ідентифікації;

- індивідуальністю письмово-рухової навички виконавців несправжніх підписів, що унеможлиблює якісне узагальнення результатів наукових досліджень та надання ефективних практичних рекомендацій щодо дослідження таких об'єктів;

- складністю самих наукових досліджень, оскільки виконання підроблених підписів відноситься до нестійких об'єктів з багатьма невідомими складовими частинами, якими є психофізіологічні властивості виконавця, як суб'єктивний фактор, умови, в яких виконується підпис, як об'єктивний фактор, та їх поєднання:

- відсутністю технічних засобів та програмного забезпечення, яке можна було б використовувати для отримання не суб'єктивного поділу досліджуваного підпису на інформативно-значимі частки та їх порівняння зі зразками почерку та підписів ймовірних виконавців;

- належного кадрового та фінансового забезпечення таких досліджень.

Запропонована ще в 1993 році Орловою В. Ф. та Лисенком А. М. модель методики дослідження підписів, виконаних з наслідуванням оригіналу після попереднього тренування виконавця, не отримала практичного застосування через складність таких досліджень та ймовірності результатів, які отримуються на основі статистичних методів дослідження [3]. Тому на цей час такі об'єкти експертами досліджуються, переважно, з використанням якісно кількісних методів та суб'єктивного переконання в тому, що встановлена сукупність ознак є індивідуальною, неповторною та в своїй сукупності достатньою для висновку про те, що підпис від імені «Х» виконаний самим «Х», або підпис виконаний не «Х», а іншою особою. У таких випадках подальше дослідження передбачає встановлення виконавця несправжнього підпису, якщо слідчий має підозрюваного. Слід зазначити, що в подальших дослідженнях більш якісними зразками для порівняння є зразки почерку ймовірного виконавця підробленого підпису, оскільки як власні підписи, так і підроблені формуються і виконуються на основі вже сформованої письмово-рухової навички та біомеханічних умінь писати ручкою в певному положенні, просторі та часі. При цьому, більшу перспективу щодо встановлення виконавця мають несправжні підписи, які виконані високовиробленими і координованими рухами ніж маловиробленими чи середньовиробленими рухами з ознаками порушення координації,

як дія фактору незвичних умов чи незвичного психофізіологічного стану виконавця. У першому випадку встановлені ознаки почерку відображають властивості письмово-рухової навички виконавця і, зазвичай, достатні для категоричного позитивного висновку, а в другому та третьому випадку – встановлені ознаки відображають впливом на письмову навичку незвичного психофізіологічного стану та незвичних умов, в яких перебував виконавець несправжнього підпису, а тому й категоричного висновку експерти дати вже не можуть. Водночас бувають випадки, коли несправжній підпис виконаний високовиробленими рухами, а зразки почерку та підписів підозрюваного середньовиробленими чи маловиробленими рухами. У таких випадках різниця в ступені виробленості письмово-рухової навички дійсного виконавця та підозрюваного є підставою для категоричного негативного висновку про виконавця такого підпису. Тому подальші наукові та експериментальні пошуки покращення методики дослідження підроблених підписів з метою встановлення виконавців є актуальними на цей час.

Також слід зазначити, що в експертній практиці набувають поширення дослідження факсимільних підписів нанесених печаткою, які традиційно досліджуються судово-технічною експертизою документів, але можуть досліджуватись і експертами почеркознавцями, як об'єкти, що відображають графічне зображення підпису від імені існуючої особи. Якщо такий підпис представлений в одному екземплярі, то експерт, при попередньому дослідженні даного підпису в ультрафіолетових та інфрачервоних променях, встановлює відсутність слідів попередньої технічної підробки і може прийняти даний підпис, як виконаний пишучим приладом з відповідним барвником, оскільки вдавнені сліди не завжди можуть чітко відображатись на папері навіть при мікроскопічному їх дослідженні. Подальше дослідження даного підпису приведе до категоричного позитивного висновку, тобто підпис виконаний особою, від імені якої він значиться. Якщо ж на дослідження надійшло декілька таких підписів та ще й в різних документах, то такої помилки експерт вже не допустить, оскільки теоретичними дослідження [2, 4] та експертною практикою проведення судово-почеркознавчих експертиз доведено, що двох однакових рукописних підписів, які б повністю співпадали в усіх елементах не буває. Це зумовлено тим, що виконання власноручного підпису конкретно особою здійснюється за принципом динамічного стереотипу рухів, без активної участі свідомості, коли кожний наступний рух кінчика пера може здійснитись лише після звершення попереднього біомеханічного руху в конкретних умовах та відповідному психофізіологічному стані виконавця. Виконання кожного наступного підпису це вже нові умови та новий стан виконавця. Стійкість такої письмово-рухової навички

залежить від частоти її реалізації та психофізіологічних і біомеханічних властивостей виконавця. Оскільки це біомеханічна система рухів, а не механічна (*факсиміле чи інший технічний пристрій*), то кожне наступне графічне зображення підпису відрізняється від попереднього в межах певної варіативності рухів, що є закономірним і характерним для кожної персоніфікованої особи. Якщо ж два чи більше підписів повністю співпадають, то це технічна підробка підпису, де один підпис був використаний як матриця для виконання іншого підпису, або ж це підписи, нанесений печаткою факсиміле, яка відображає графічне зображення справжнього підпису особи, або іншим технічним пристроєм. Маючи зразок такого підпису будь-хто може замовити печатку факсиміле та візувати різноманітні документи від імені певної особи, яка може й не здогадуватись про такі дії до часу виникнення конфліктної ситуації. Нормативними документами не забороняється використання факсиміле для візування первинних документів господарської діяльності за виключенням фінансових документів, податкової і фінансової звітності, векселів та інших цінних паперів, які повинні підписуватись відповідними особами виключно власноручно, або ж електронним цифровим підписом [5]. Якщо у таких об'єктах дослідження відсутні будь-які ознаки попередньої технічної підготовки до виконання підписів та повністю співпадає їхня транскрипція, то вже з цього можна зробити висновок, що вказані підписи виконані не рукописним біомеханічним способом, а технічним.

Що ж до можливості використання технічних засобів для виконання підписів від імені персоніфікованих осіб, то вони вже давно розроблені і активно використовуються за призначенням політиками, вищими державними чиновниками та іншими суб'єктами для підписування листівок, документів і навіть законодавчих актів [6, 7, 9].

Вперше такий технічний пристрій для дублювання підписів, відомий під назвою «Поліграф», розробив англієць Джон Ісак Хокінс у 1803 році, запатентував свій винахід у США в 1804 році [9]. З цього часу фактично почалось використання даного приладу в першу чергу політиками та вищими державними чиновниками.

Більш досконалий прилад був розроблений у 1930 році, який отримав назву «Autopen» автоматичне перо, або «Robot Pen» робот перо, який дозволяв зберігати і змінювати первинні записи чи підписи, які треба було автоматично виконувати на відповідних документах у великих обсягах. Матриця оригінального підпису методом гравіювання електродвигуном на пластику у формі кола, яке повільно оберталось електродвигуном і було механічно з'єднане з системою рычагів, які рухались відповідно до лінії матриці підпису, а пишучий прилад в цей час відтворював графічне зображення підпису від імені конкретної особи [9, 11].

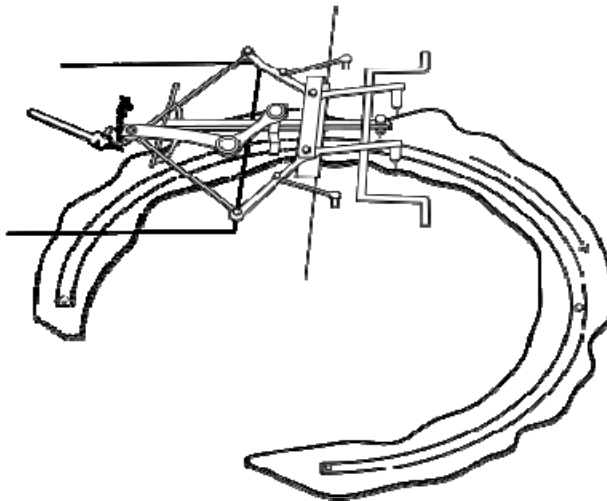

Рис. 1. Матриця підпису приладу «Autopen Model 50»

Виконувався такий підпис або запис з однаковим натиском будь-яким пишучим приладом з відповідним барвником, що надавало цим підписам достовірного вигляду. Відсутність диференційованого натиску в елементах підпису є характерною особливістю, яка вказує на механічне виконання підпису так само, як і кожний наступний підпис є аналогічним попередньо виконаному підпису, оскільки він виконувався з однієї матриці, а тому є механічним факсиміле.

Сучасні прилади «Autopen» як матрицю використовують оригінал підпису або тексту, які записані на смарт-картку або USB флеш-накопичувач, а тому виконані з такої матриці підписи мають бути якісно кращими з можливим відтворенням товщини згинальних та розгинальних ліній, як імітація натиску на пишучий прилад. Водночас такі підписи, скільки б їх не було виконано, будуть мати єдину транскрипцію, яка повністю співпадає в усіх елементах з відповідною товщиною ліній, що і є незаперечним фактом їх механічної підробки, оскільки біомеханічна система здійснити багаторазове однакове виконання своїх власноручних підписів не може в принципі.

На цей час до розробки механічної руки «**robotic arm**» долучилось чимало різноманітних фірм. Найбільш відомими є **International Autopen Company**, «**Damilic Corporation**», якими розроблені цілий модельний ряд приладів «**Autopen**» для різних потреб, а саме: **Autopen Model 50; Autopen Model 60; Autopen Model 80; Autopen Model 85; PT; M800**. Зображення цих приладів можна подивитись на офіційному сайті компанії «**Damilic**

Corporation», але деякі з них варто показати, щоб мати уявлення, що це за прилади [10]. Наприклад:

Рис. 2. Прилад для механічного нанесення підпису «Autopen Model 400S».

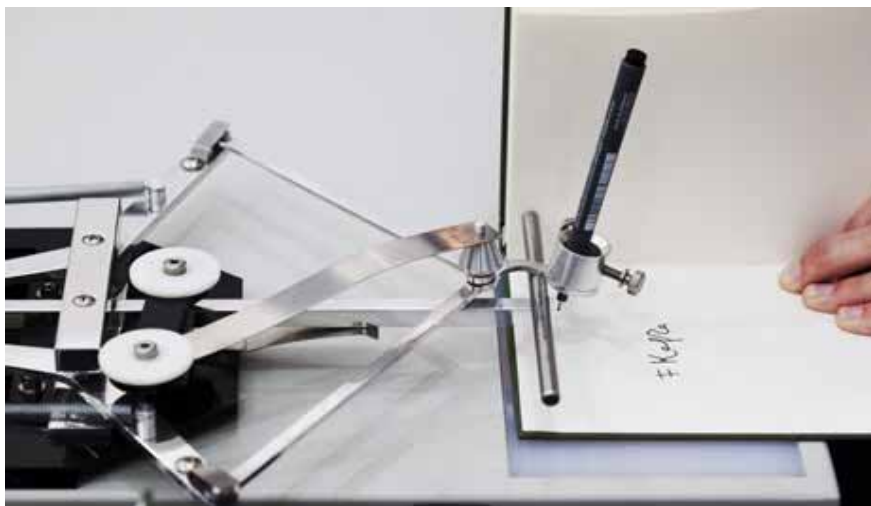

Рис. 3. Прилад для механічного нанесення підпису «Autopen Model PT».

Щодо використання таких приладів, то відомі факти коли президенти США активно користувались «**robotic arm**». Джеральд Форд офіційно визнав, що він користується даним приладом. Джордж Буш звернувся до Міністерства юстиції із запитом щодо конституційності роботизованих підписів від імені президента країни, отримав позитивний висновок, але сам приладом не користувався. У 2005 році Міністерство юстиції США офіційно оприлюднило юридичне обґрунтування можливого використання даного приладу Президентом США для підписування законопроектів. Цим правом скористався Барак Обама для підписання трьох положень до Закону «Про патріотизм» коли перебував з офіційним візитом до Франції, про подовження податкових пільг, впроваджених Джорджем Бушем, під час відпочинку на Гавайях [9].

У 2006 році канадська фірма в галузі робототехніки та систем управління «**Quanser Consulting Inc of Canada**» зареєструвала технічний прилад «**LongPen TM**» спеціально розроблений для дистанційного авторського підписування літературних творів відомою канадською письменницею, лауреатом Букерівської премії (**The Man Booker Prize**) в галузі літератури **Маргарет Етвуд** [12].

Новітні зразки приладів «**robotic arm**» під торговою маркою «**Signascrip**» мають електронну систему управління з відповідним програмним забезпеченням та модельний ряд для різноманітних потреб від побутових до промислових. Модельний ряд становлять такі види приладів: «**Signascrip Model HF**»; «**Signascrip Model TF**»; «**Signascrip Model AF**» та «**...AF Plus**»; «**Signascrip Model Atlantic**» та «**... Atlantic Plus**»; «**Signascrip Model Universelle**» та «**...Universelle Plus**» та інші [13, 14, 15].

Рис. 5. Прилад для механічного нанесення підпису «Signascrip AF»

Такі прилади, при несанкціонованому їх використанні, можуть становити реальну загрозу суб'єктам господарювання, а тому потребують всебічного дослідження з точки зору того, які функціональні властивості заклали розробники в даний прилад, та які властивості (*якісні характеристики*) підписів та текстів можуть відтворюватись даними технічними пристроями.

Про складність ідентифікаційного дослідження підписів відтворених даними пристроями заявили самі американські та канадські експерти [16] та російські експерти, які вперше досліджували, ймовірно, такий підпис та опублікували результати в збірнику експертної практики [8]. Єдиним критерієм, який спонукав експертів до висновку, що вони мають справу з технічним підписом факсиміле були розбіжності ознак натиску при виконанні окремих елементів досліджуваного підпису та порівняльних зразків, а всі інші ознаки співпадали.

Чи є подібні випадки в Україні? Напевно є, але експертна спільнота про це ще нічого не говорить, оскільки сумнівів в достовірності своїх висновків вони не мають. Це зайвий раз підтверджує необхідність наукового експертного дослідження підписів, виконаних технічними пристроями. Зазвичай такі підписи мають бути об'єктами техніко-криміналістичного дослідження, але оскільки ознак технічної підробки такі підписи не мають, то відповідно вони мають бути об'єктами судово-почеркознавчого дослідження. Ознаками дослідження в першу чергу мають бути біомеханічні ознаки власноручно виконаних підписів, які будуть відмінні від ознак підписів, нанесених механічним способом, що й буде підставою для експертного висновку.

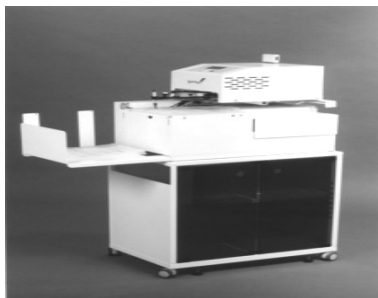

Рис. 6. Прилад для механічного нанесення підпису «Signascript Model Universelle»

Перелік посилань

1. Ароцкер Л. Е. Криминалистическое исследование подписей, выполненных с подражанием. // Теория и практика криминалистической экспертизы. Москва, 1956. Сб. 2. С. 122–151.
2. Липовский В. В. Основные положения криминалистической идентификации личности по подписи. Дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1968. 280с.
3. Лысенко А. Н. Теоретические и методические основы криминалистической идентификации исполнителя неподлинной подписи, выполненной с подражанием. Дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1993. 180 с.

4. Орлова В. Ф. Теория судебно-почерковедческой идентификации. // Тр. ВНИИСЭ. Москва, 1973. Вып. 6. 332 с.
5. Устінов Р. Підписання документів за допомогою факсимільного відтворення підпису: зручність чи безпідставний ризик? // Платник податків. 2012. 15 травня.
6. Иванов Н. А. Комплексная экспертиза документов (компьютерно-техническая и реквизитов документов), изготовленных способами цифровой фальсификации // Российский следователь 2004. № 10. С. 2–4.
7. Иванов Н. А. Компьютерные технологии подделки рукописных почерка и подписей. // Судебная экспертиза, 2011. № 2.
8. Панова Т. О., Милованова О. Ю., Карпухина Е. С. Комплексное исследование имитации рукописных реквизитов (случай из экспертной практики) // Теория и практика судебной экспертизы, 2008. № 3 (11). С. 118–121.
9. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://en.wikipedia.org/wiki/Autopen>
10. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.damilic.com//TheAutopenCompany>
11. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://autopen.co/wp-content/uploads/2012/07/Autopen-Co-World-Leader.jpg>
12. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <http://www.quanser.com/>
13. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <http://www.digitalsignagetoday.com/article.php?id=19436&na=1>.
14. [Електронний ресурс]. Режим доступу: Signascrip: <http://www.signascrip.com/en/index.html>
15. [Електронний ресурс]. Режим доступу: Signascrip: <http://www.realsig.com/Atlantic.htm>
16. [Електронний ресурс]. Режим доступу: Kruger D. The LongPen™ – The World's First Original Remote Signing Device // Journal of Forensic Sciences. 2010. V. 55. Issue 3. P. 795– 800.

ПОДДЕДЬНЫЕ ПОДПИСИ КАК ОБЪЕКТЫ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

А. Н. Лысенко

В статье рассматриваются вопросы криминалистического исследования подписей, выполненных с подражанием оригиналу, а также подписей, выполненных печатью факсимиле и техническими системами «Autopen».

COUNTERFEIT SIGNATURES AS OBJECTS OF FORENSIC RESEARCH

A. Lysenko

The article deals with the issues of forensic research of signatures executed with the imitation of the original, as well as signatures executed by a facsimile seal and technical systems «Autopen».